

MELITA VILIČIĆ

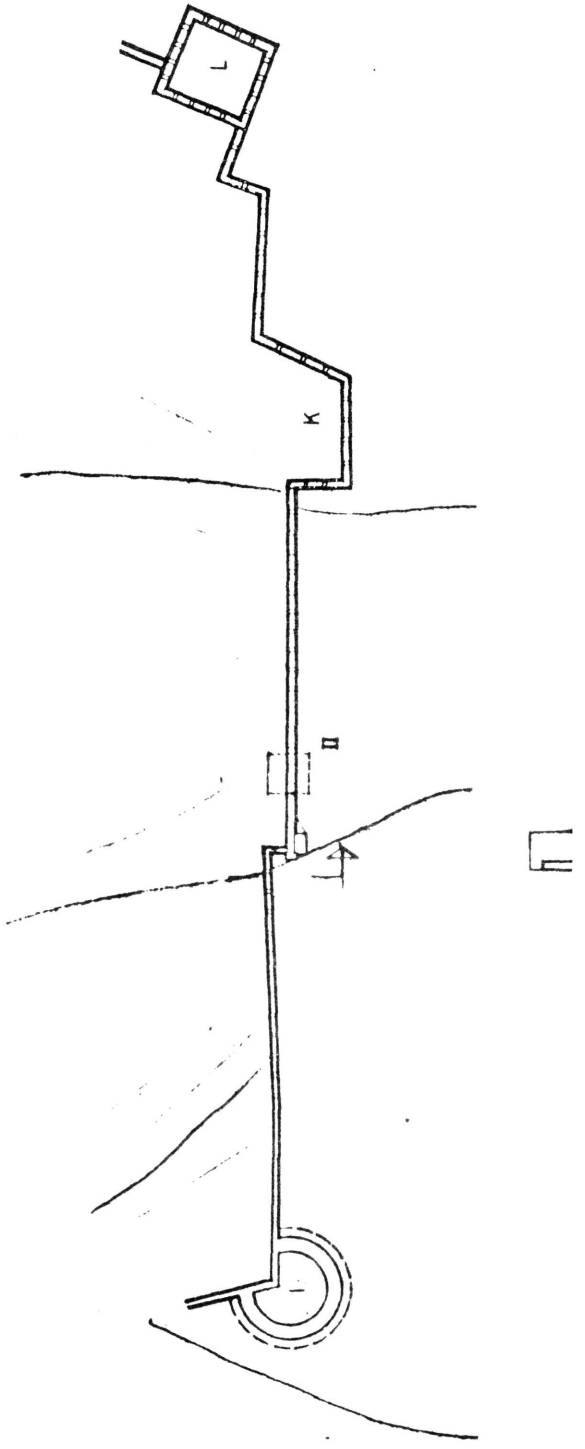
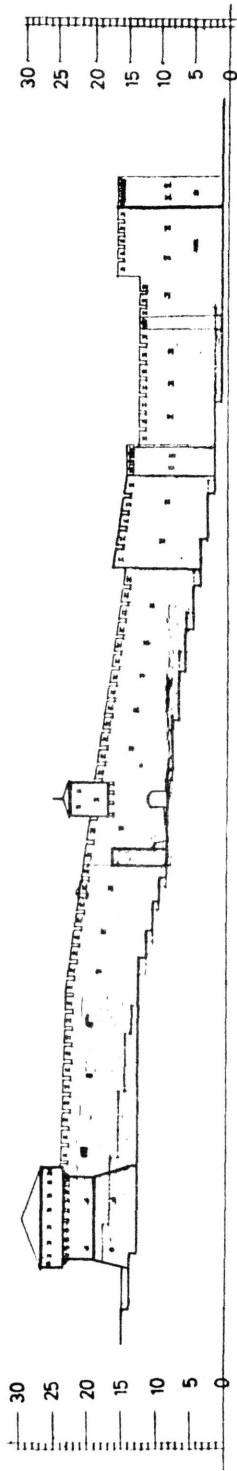
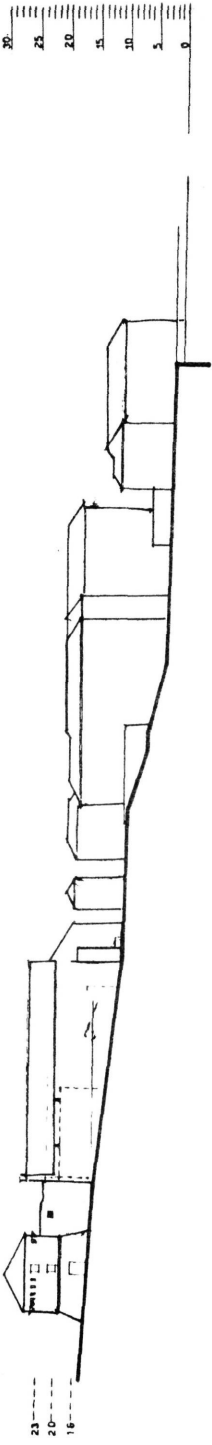
IZGLED SENJA I SENJSKIH ZIDINA U DOBA USKOKA

Melita Viličić
Zagreb

UDK: 71.03+72.03] (497.13)" 15/16 SENJ
Izvorni znanstveni rad
Ur.: 1988-01-20

Kao redovni profesor Arhitektonskog fakulteta u Zagrebu autorica je niz godina sa studentima i suradnicima dolazila u Senj i gotovo čitav pregledala, arhitektonski snimila i upoznala. Na temelju tih spoznaja i dokumentacije izradila je maketu Senja iz kraja XVI. i početka XVII. stoljeća. Na temelju te dokumentacije dobiven je izgled Senja, njegovih svih važnijih građevina, a posebno njegovih zidina i kula u vrijeme uskoka.

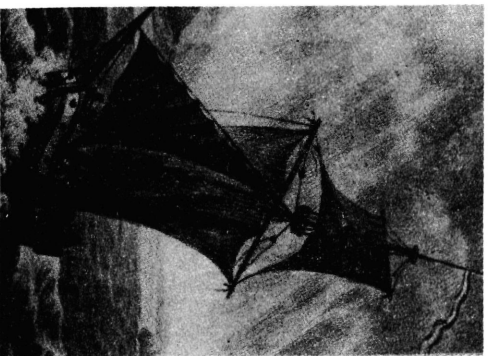
O izgledu senjskih gradskih utvrda i o samom izgledu Senja u doba uskoka, od XV. do XVII. stoljeća imamo dosta jasnu sliku. Podosta je toga ostalo još uvijek sačuvano, bilo u cijelosti, bilo fragmentarno, a studijem tih fragmenata i dokumentacije mogao se s priličnom sigurnošću dočarati izgled gradskih zidina s kulama i kaštelom, izgled glavnoga sakralnog arhitektonskog objekta, katedrale, ostalih brojnih senjskih crkvi, te cijeli niz građevina profanog karaktera, od onih javnog sadržaja do stambenih. I ne samo to, nego se moglo grafički rekonstruirati, a zatim u maketi prikazati, i cjelokupno gradsko tkivo budući da se sva tri glavna povijesna gradska srednjovjekovna trga i još i danas tri glavna senjska trga, tek nešto drugih oblika, a i gradske ulice još uvijek idu starim gradskim putevima što su bili zacrtani pri samom osnivanju grada. One su vezivale unutar grada putove što su bili zacrtani pri samom osnivanju grada. One su vezivale unutar grada putove što su iz pozadine dovodili do glavnih gradskih vratiju. A jedan od tih putova vezao je Senj, kako se to uvijek ističe, s dalekim prekovelebitskim zaleđem, što je Senju i davalo veliku važnost jedinoga primorskog mjesta uzduž velikog dijela jadranske obale koje je prirodnim putem bilo vezano s tako dalekom pozadinom. Bila su to »Kopnena vrata« što

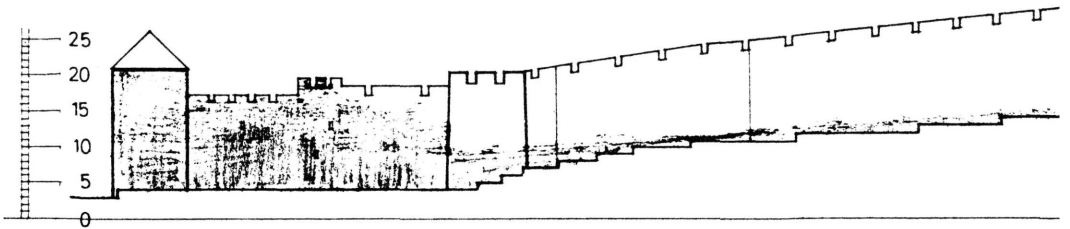
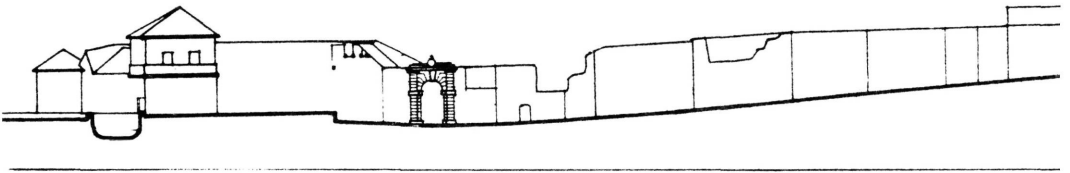
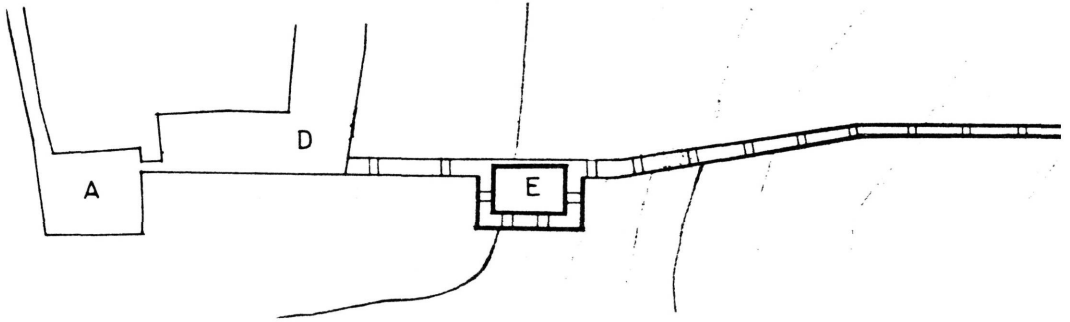
Sl. 13. – Snimak postojećeg stanja i grafička rekonstrukcija sjeverozapadnih gradskih zidina i kula, od I – L vrata (kula sv. Ambroza) te Turina kule na Obali. Detalj studije »Rekonstrukcija Senja, 17. st.«, koju ta Viličić sa suradnicima: Berković, Paunović, Pavlinić, Pentek, Arhitektonski fakultet Sveučilišta 1 : 500

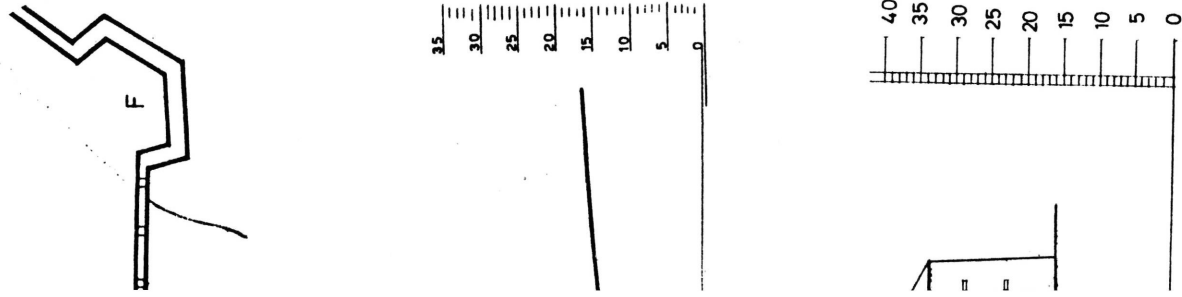

Al. 14. – Renesansni grb s grla cistene u Lavljem dvorištu, sredina 15. st.

Sl. 15. – Jedrenjak, detalj stare slike Senja iz 18. st.

su ga s tim zaleđem povezivala, dok su druga, »Mala vrata« na gotovo suprotnoj strani grada bila vezana na bližu okolicu. No o tome nešto kasnije.

Dakako da se svi ti elementi nisu mogli dočarati u svim svojim dimenzijama. One dužine i širine pojedinih objekata, dakle one tlocrtne, sigurnije su, njih dokumentiraju mnogobrojni nacrti grada počevši od XV. stoljeća. Tako je na maketi koja prikazuje Senj u tim stoljećima i moglo biti prikazano kompletno tkivo grada samo tlocrtno, dok su visine mogle biti grafički rekonstruirane samo kod nekih, najvažnijih zgrada. Pa i tako prikazan Senj govori o gustoći naselja. Ono je u doba uskoka izuzetno veliko, Senj je tada brojio 3.000 stanovnika, a to je brojka koja je tek nedavno opet postignuta, ali sada na području koje je obuhvaćalo i prostor izvan gradskih zidina.

O samim fortifikacijama u srednjem vijeku i u ranije vrijeme novog vijeka, kada su senjske zidine izgrađivane i dograđivane, dragocjeni opisni i grafički materijal pruža Viollet-le Duc u svom poznatom dijelu: Dictionnaire raisonné d l/ architecture française du XIe au XVIe siecle, Paris 1875.

Sl. 16. — Snimak postojećeg stanja i grafička rekonstrukcija istočnih gradskih zidina, kula i Kašića, od A — F. Detalj studije »Rekonstrukcija Senja iz 17. st.«, koju je izradio Dr arh. Melita Viličić sa suradnicima Arhitektonskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu 1966. mjerilo 1 : 500

Prema njemu, kao i prema drugim autorima, prsobran rimskih zidina, gdje širinom zida teče tanji obrambeni zid stvarajući ophodni hodnik, njegovo krunište na vrhu, sastojao se od parapetnog zida visine oko 1,0 m, koji je na udaljenosti od oko 0,7,0 m, koliko je ratniku braniocu bilo potrebno da lansira svoje oruđe, nadvišen do visine od oko 2,0 m zidom varijabilne duljine, a ima svrhu da potpuno zaštiti tijelo branitelja. Taj nadvišeni dio nije u rimsko doba imao nikakvih fortifikacija.

Rani srednji vijek u Evropi u biti ne mijenja ni ratnu tehniku ni ratno oruđe antike, pa se fortifikaciona arhitektura u biti ne mijenja. Pa ipak, dok praznina iznad parapeta ostaje, zaklon dobiva vertikalne otvore, strijelnice, koje su tako profilirane u zidu da daju mogućnost izbacivanja strijela u rasponu kuta od preko 90 stupnjeva, tako da te strijelnice u nizovima omogućuju gustu obranu i u samoj blizini obrambenog zida. Obično je visina strijelnica oko 35 cm, širina 7-8 cm, širina skošenja do 45 cm.

Za poboljšanje obrane, već i u rimsko vrijeme, a osobito u srednjem vijeku, u slučaju ratne opasnosti eventualno bi se montirali na vrhove zidina s vanjske njihove strane uz krunište drveni istaknuti doksati u čijim se podovima ostajale rupe, što je omogućilo da se bacaju užarene obrambene mase na napadača kako bi se već približio zidinama. Ti su doksati svojom prednjom plohom kompletno zaštićivali branitelja. Prednja drvena – ili na kamenim kulama na kamenim konzolama eventualna ili fiksna – kamena stijena – također je perforirana strijelnicama, a kasnije puškarnicama. Cijeli obrambeni hodnik dobiva pokrov, što također pridonosi zaštiti branioca i od atmosferskih nepogoda. Ukoliko zid nije bio toliko širok da bi služio kao ophodni hodnik – kakav je bio slučaj sa senjskim zidinama – onda bi se takav opodni hodnik montirao s nutarnje strane zida pomoću drvenih konstrukcija, kadikad i na dva kata. Na čvornim točkama ziđa ili nad ulaznim gradskim vratima montirale bi se na konzolama omanje istaknute kule, dok su glavna gradska vrata bila također nadvisivana sličnim većim superstrukturama.

Tek pojava puščanog praha sredinom XIV. stoljeća i usavršavanje vatrenog oruđa stoljeće kasnije mijenja ratnu tehniku, pa i zakone fortifikacione strukture, ali njih vrlo sporo. Tradicija sporo uzmiče pred novim spoznajama, pa tako naprimjer kule, ti centri obrane, više ne treba da nadvisuju zidine, čak ih ne bi ni smjele nadvisivati jer postaju mete napadaču dalekosežnog vatrenog oruđa, pa se zato u duhu tradicije i nadalje često izgrađuju povišene. Pa i same zidine treba da su sad deblje, masivnije, kako bi odoljele snazi udara novog oruđa. Nazubljeno krunište postaje nepotrebno, a oko ophodnog hodnika s vanjske strane teče kontinuirano zid visine oko 2,0 m da kompletno zaštiti tijelo branitelja, te je perforirano sada s puškarnicama raznih oblika i prosjeka, a u donjim katovima, osobito kula, otvaraju se sada otvori za topove.

Slijedi cijeli niz obrambenih detalja koji su posljedica napadanja novim vatrenim oružjem – koji u Senju nisu došli do izražaja – dok su svi prije ukratko opisani detalji primjenjeni i na senjskim zidinama.

Zidine s kulama okruživale su Senj tlocrtno poput nepravilnog peterokuta. Taj se tlocrt mogao gotovo potpuno točno grafički rekonstruirati na temelju postječega, vidljivog stanja i onoga gdje su tragovi zidina nađeni iskopom, u komaparaciji i dopuni sa starijim snimcima tih zidina iz 1639, 1660. i 1701. godine sa kaštelom na jednom uglu zidina i katedralom u središtu (sl. 1).

Postoje jasni dokazi trećih dimenzija zidina, njihovih visina. Na primjer na kuli kaštela – uz kasnije probijena »Vela vrata« – tragovi su prsobrana, kruništa kojima zidine na vrhu završavaju, gotovo na cijelom potezu zidina od kule Lipice do Leonove kule krunište je velikim dijelom sačuvano. Nalazi puškarnica u zidinama daljnji su pokazatelji za

određivanje visine zidina, a ostali su zabilježeni i neki detalji na starijim fotografijama. Sve to dopunjeno prikazom zidina na Stierovoj i Valvasorovoj veduti iz sedamnaestog stoljeća informira nas o njihovom izgledu u doba uskoka. I tako si možemo dočarati zidine i kule u sve tri njihove dimenzije, s njihovim kruništem na vrhu, koje je na raznim sektorima zidina različito, što očito govori o raznim vremenima kada je pojedini sektor bio podignut ili dograđen.

Ako kao prvu stranicu tog peterokuta promatramo zidine od kaštela prema pozadini, A-F, (sl. 16), s oba kraja tih zidina postoje jasni pokazatelji o njihovoj visini. S jedne strane to je spomenuti prsobran, još danas primjetljiv na nekadanjoj kuli kaštela, a cijeli završni dio tog sektora zidina s druge njegove tlocrtne strane do kule koju je u XVI. stoljeću podigao graditelj Nehaja i kapetan senjski Lenković prikazuje fotografija snimljena krajem XIX. stoljeća. Krunište tog dijela zidina završavalo je sa širokim razmacima prsobrana.

Daljnju stranicu tvore zidine pozadine, od te kule što ju je podigao Lenković a porušena je 1902, pa do Leonove kule, F-I (sl. 17). Lenković tom prilikom zazidava »Kopnena vrata«.

To je onaj sektor zidina što je gotovo u cijelosti sačuvan s pojačanjima kule Lipice i Rondela, sa svojim tipičnim različitim završecima na vrhu. Krunište od Lipice do Rondela jednog je karaktera, a drugog je ono od Rondela do Leonove (ili papinske) kule. Ono prvo ima gustu izmjenu praznog i punog dijela za zaštitu čitavog tijela, prsobrana sa strijelnicama ispred njih. Tek u kasnije vrijeme ti se niži dijelovi kruništa ispunjavaju, što je jasno uočljivo još danas, a očito se desilo već u doba vatrenog oružja, kada nazubljeni hodnici na vrhu zidina postaju nepotrebni. Ophodni hodnik sada kontinuirano štiti tijela branitelja, a zidine se perforiraju otvorima novog tipa: puškarnicama.

Visinu zidina sugeriraju ta kruništa kao i konzole na kuli Lipici i Leonovoj kuli, što su očito pridržavale istake gornjih obrambenih katova.

Od Leonove kule prema moru daljnja je stranica toga nepravilnog peterokuta, I-L (sl. 13). Sama Leonova kula početni je indikator za visinu zidina. I ovdje konzole služe za potporu gornjega obrambenog kata, što određuje visinu kule. Uz nju prema moru u današnjem zidu, tj. u nekadanjim zidinama, vidljive su tri puškarnice od kojih je ona bliža na višoj koti od drugih dviju.

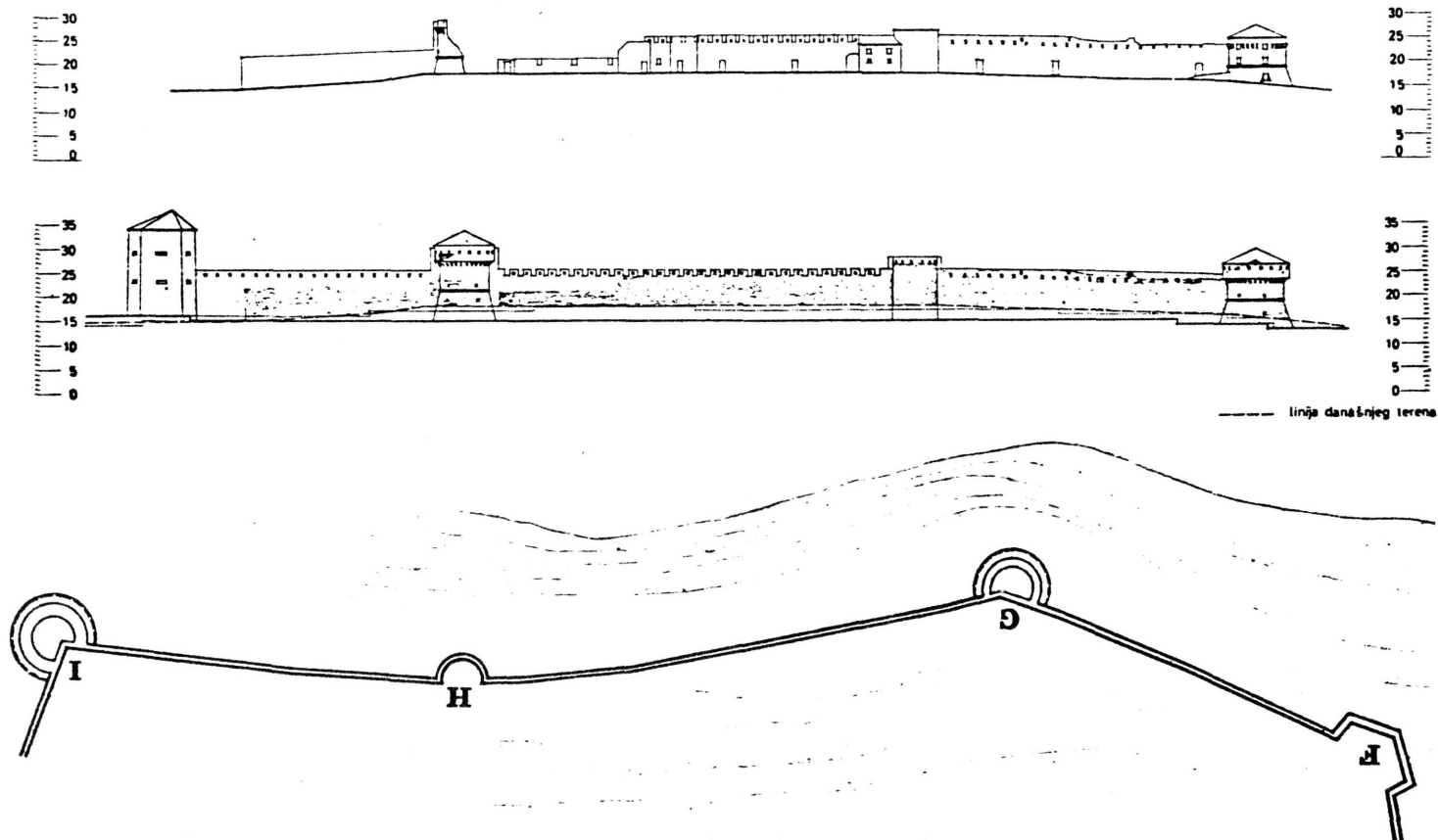
To jasno govori o tome kako je tu visina zida (mada uvijek više-manje ista) paralelno sa spuštanjem terena mijenjala svoje završne visinske kote. Još je danas sačuvan naziv »Malih vratiju« za predio uz to zide na mjestu gdje su nekad u tim zidinama bila jedna od glavnih gradskih vratiju, »Mala vrata«, čiji su fragmenti ostali vidljivi. Prema Valvasoru na tom sektoru zidina dva su visinska reda puškarnica, što govori o potrebi veće obrane na ovom pristupu gradu, drugom po redu važnosti. Prema njegovoj veduti Mala su vrata na zidinama iznad njih bila štićena stražarnicom manje obrambene strukture nasadenom na zidine poput kutije. Odatle bi se na neprijatelja, pri njegovu eventualnom upadu u grad kroz ta vrata, mogao bacati obrambeni materijal. To je bio način obrane prije pronalaska vatrenog oružja, a očito i nakon toga.

Tlocrtni završetak tih zidina prema moru također je mogao biti fiksiran, jer su pod današnjom razinom terena ostali dijelovi zidina.

Potez zidina uz morsku obalu, L-R (sl. 18), čiji se tlocrt također mogao jasno fiksirati, imao je najmanje pokazatelja za visinu zidina i tip kruništa na visinskom završetku. Kada je prestala opasnost od Turaka, one su prve bile porušene.

Bila su tu u zidinama i važna »Morska vrata« do luke. Prema Valvasoru i ona su se

84

Sl. 17. — Snimak tlocrta postojećeg stanja i grafičke rekonstrukcije sjevernih gradskih zidina i kula Senja u 1 Staroj cesti. Izradila Dr arh. Melita Viličić. 1966. Mjerilo 1 : 500

nad samim ulazom bila branila ovećom stražarnicom. Od njega je osim toga preuzeta i vjerojatna visina, uz početnu indikaciju što je daje kula Šabac i ostatak zidina uz nju. To je onaj dio zidina koji je nekoć tekao gotovo uz samo more, no obala se s vremenom proširivala.

I konačno, petu stranicu tvore zidine R-A (sl. 19) podno brežuljka na čijem je vrhu smješten Nehaj — ta velebna senjska fortifikacijska građevina, koja je zasebno prikazana.

I tu su ostali vidljivi cijeli potezi zidina, a nađene su i puškarnice u raznim visinama. To ponovo govori o tome kako se i ovdje visinska kota završetka zidina mijenjala, i to prema terenu koji se prvo od kaštela prema moru spuštao, a zatim se opet dizao. Posljedica toga je bila da je na najnižoj koti terena dolazilo do prodiranja vode bujice što se iz pozadine slijevala i tamo kroz zidine prodirala u grad često poplavljujući Senj do izgradnje »Kolana« za odvod bujice izvan zidina u XVIII. stoljeću.

U tim zidinama prema moru je i kula za koju godine 1550. Lenković navodi da uveliko nadvisuje okolno područje.

Sam je kaštel na kraju poteza zidina. Njegova se građevna povijest mogla pratiti od njegova postanka, vjerojato početkom XIV. stoljeća, sve do naših dana. On je u doba uskoka u XVI. i XVII. stoljeću bio već dograđivan i pregrađivan. Do njega i dalje u grad bila su u zidinama također vrata.

To bi ukratko bio opis svih smjernica koje su sugerirale visinu zidina na pojedinim sektorima, što je omogućilo njihovu grafičku rekonstrukciju i izradu makete. Kod toga je zanimljivo kako su kruništa, ti visinski završeci zidina imali različite oblike, i prema njima možemo zaključiti ako ne točnije vrijeme njihove izgradnje, a ono vremenski redosljed njihova podizanja.

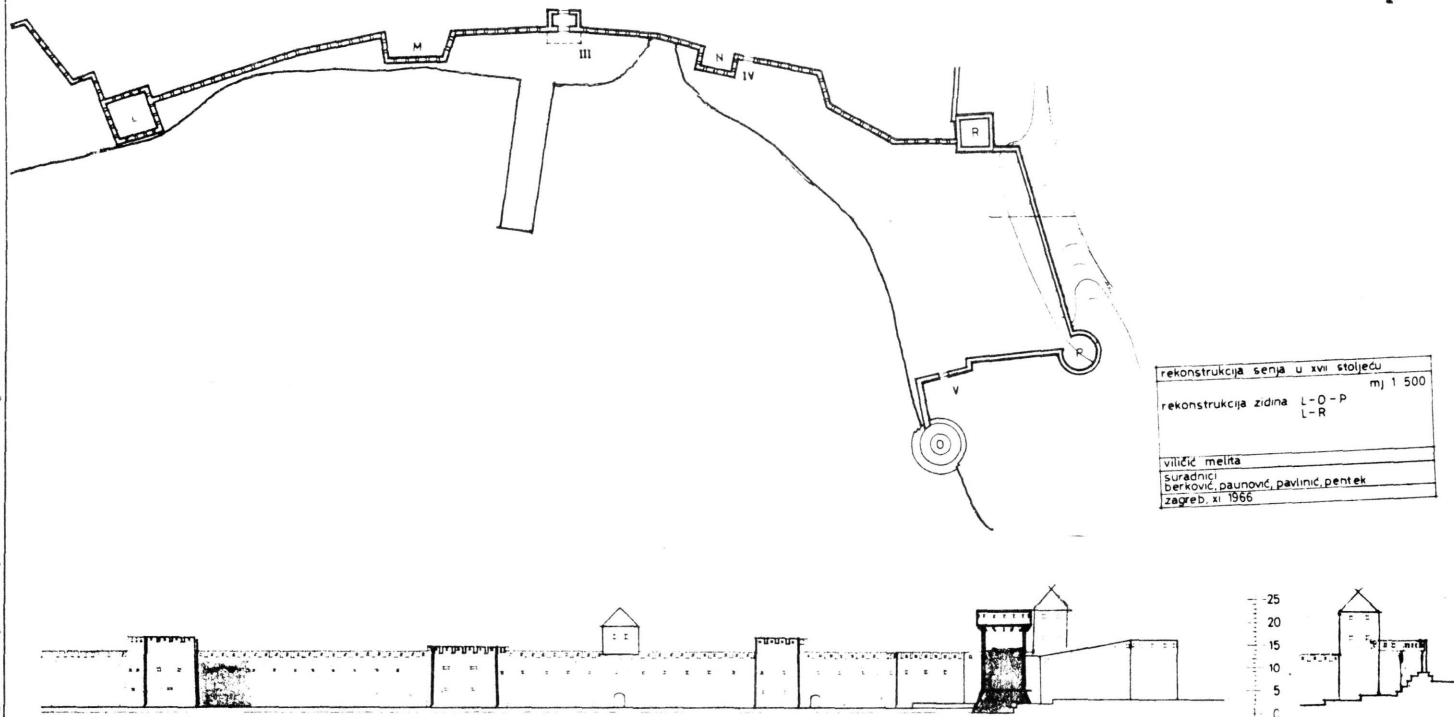
Da se odredi visina zidina bilo je potrebno rekonstruirati teren, vjerojatne slojnice u XVI. i XVII. stoljeću, u uskočko doba. On je većinom bio znatno niži od današnjega, pogotovo na nekim sektorima, naprimjer oko kaštela, gdje se teren nasipavao pri izgradnji Jozefinske ceste (1775-1779), koja je povezivala Senj s Karlovcem. Tada su u zidinama uz njega probijena »Vela vrata«. Jednako tako se teren nasipavao, regulirao na cijelom sektoru podno Nehaja pri izgradnji Kolana za odvod bujice izvan zidina. A o svemu tome svjedoči nam u prizemlju kaštela otvor za topove koji je ispod današnjeg nivoa terena.

Čini se da visina senjskih zidina, često krpanih, popravljanih i dozidivanih nije nigdje bila viša od 15-ak metara, a kule su bile tek nešto više. One nisu bile ni osobite debljine i vjerojato je više od njih samih Senj čuvala fama o borbenim uskocima, tako da Senj nije nikada potpao ni pod Turke ni pod Veneciju.

Iz strateško obrambenih razloga u to doba zazidavaju se mnoga ulazna gradska vrata. No neka od njih već su prije toga utjecala na formiranje Senja kao grada, na njegove arterije, ulice.

Tako je glavna prometnica (sl. 7) što je formirala Senj tekla od »Kopnenih« do »Malih« vratiju. Kopnena su vrata bila povezivala grad s dalekim, prekovlebitskim krajevima, a Mala udolinom s obližnjom okolicom. Uz tu glavnu prometnicu smjestio se i glavni crkveni objekt: katedrala sa »Starim trgom« (B) uz nju. Iz »Morskih vratiju« dolazilo se do drugoga javnog prostora, trga namijenjenog trgovini, do »Male place« (C) do koje se dolazilo i s »Malih vratiju«. Uz kaštel i ulaz u njega smješten je treći i najveći trg Senja »Cilnica« (A). On je vjerojatno nastao kao prostor koji bi poslužio za okupljanje građana pred kaštelom u obrambene svrhe, i bio je vojnog karaktera.

Uz ta tri tipično srednjovjekovna trga ostali dio gradskog tkiva tvore uske ulice, često

Sl. 18. — Snimak tlocrta i rekonstrukcija zapadnih gradskih zidina i kula Senja u 17. st. od L — R, koju je izradio sa suradnicima Arhitektonskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Mjerilo 1 : 500

slijepe, koje poput živog organizma služe gradskom prometu i tek se na križanjima ponešto proširuju.

U doba uskoka već je grad očito izgubio obilježja ruralnog karaktera, jer je gusto nastanjen uskocima, pa se kuće već nižu jedna uz drugu, a tek ponegdje ostaje uz gradske puteve zelenilo vrtova.

O pojedinim arhitektonskim objektima imamo također jasnu sliku. Tako si možemo dočarati i kako je kaštel mogao izgledati u XVI. i XVII. stoljeću u uskočko doba, a prikazuje ga i veduta Valvasora iz XVII. stoljeća.

Bio je on, kao kašteli općenito, prigraden s unutarnje strane zidina na njihovu strateški najugroženijem mjestu, uz jedan ugao. On je cjelokupni centar obrane za razliku od pojedinih kula koje su centri obrane samo pojedinih sektora zidina. Prema gradu, na najsigurnijem njegovu položaju, prigraduju se stambeni dio, dok se unutar ostalih zidina tek s vremenom, i to dakako s unutarnje strane, dograđuju ostali njegovi sastavni dijelovi čiji se broj s vremenom povećava. Tako on u uskočko doba ima svoj stambeni dio orjentiran prema gradu, te samo djelomice izgrađenu površinu uz dva ostala zida, dok uz preostali treći zid nije još ništa dograđeno. Glavna kula kaštela, koja je ujedno i glavna kula zidina, branič-kula, na samom je uglu gdje se zidine tlocrtno lome. Najviša je i do njenog najvišeg kata vode samo pomične ljestve iz dvorišta kaštela, koje se mogu u slučaju potrebe ukloniti da se osigura braniteljima njihovo posljednje utočište na vrhu kula i zidina.

Na kaštelu su jasno vidljive sve kule, od kojih jednu, onu prema gradu u XVI. stoljeću pregrađuje Lenković u kulu »trokutasta« tlocrta kakav je tada bio uobičajen.

Do kaštela vode u zidinama vrata koja su branjena »predbranom«, u senjskom slučaju od tri zasebno pregrađena prostora.

Osim ovih fortifikacijskih građevina, zidina, kula i kaštela, kao i drugi gradovi tog razdoblja imao je Senj niz javnih građevina, i onih crkvenog karaktera, jer je crkva u to vrijeme važan faktor života grada.

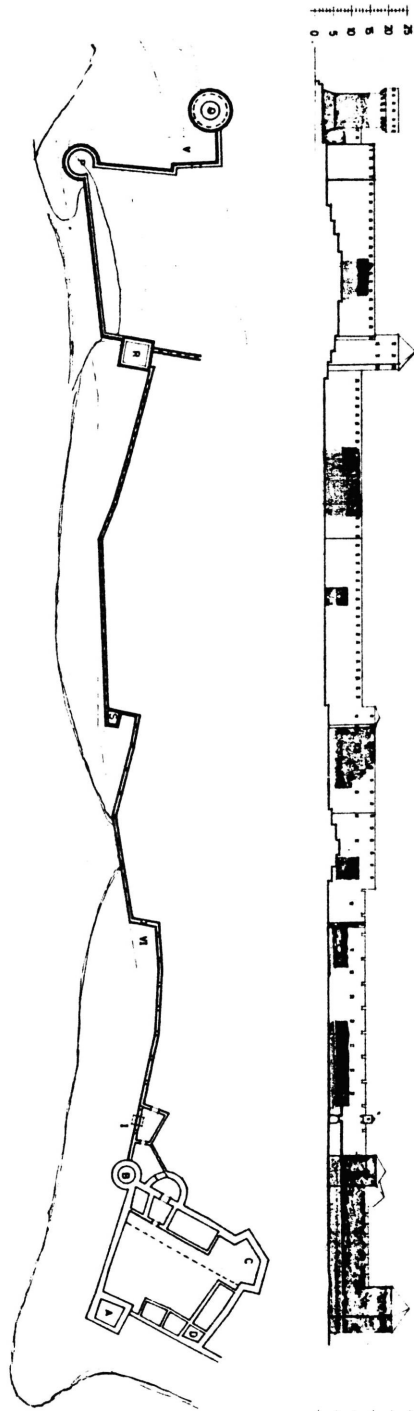
Prije svega bila je to katedrala (sl. 8), koja je prema provedenim istraživanjima u uskočko doba još bila jednobrodna bazilika s tornjem poput kule i najvjerojatnije bogato ukrašena romaničkim detaljima. A i većina crkvi koje Valvasor navodi mogla se locirati.

Profane građevine javnog su i stambenog karaktera. Kako srednjovjekovnim gradom upravlja gradsko vijeće, to je gradska vijećnica jedna od najvažnijih građevina. No za senjsku znamo i prema Valvasoru da je postojala, ali i iz jednog dokumenta XVII. stoljeća saznajemo da je u davno doba porušena. I tako o njoj ne postoje nikakvi pokazatelji prema kojima bi se mogla grafički rekonstruirati, pa čak ni locirati.

Druga po redu važnosti javna profana građevina svakoga srednjovjekovnog grada jest gradska loža, gdje se sudi i gdje se obavljaju i ostali poslovi važni za grad. Prema provedenim istraživanjima mogla je to biti danas prigradnja jedne stambene kuće na Maloj placi. Spominje se u Senju već početkom XIV. stoljeća, a njena važnost u senjskim prilikama nestaje iza uskočkog doba, iza madridskog mora god. 1617, kada se sudovanje seli u kaštel — u sjedište kapetanije. U uskočko doba mogla je to dakle biti tlocrtna omanja, stupovima oivičena, poluzatvorena prostorija na Malom trgu, na tom trgu posvećenom trgovini, gdje se u srednjem vijeku i lociraju gradske lože.

Osim iza stambenih kuća, od kojih su neke bile i palače, tu je i do ovog stoljeća bila sačuvana građevina specifična za Senj, gradski azil.

Izgled tipičnih senjskih kuća, kao i tip gustoće naselja može nam ilustrirati prikaz jed-

Sl. 19. — Teori postojéćeg stanja (tamnije osjénčano) i rekonstrukcija zidina, kula i Kaštela grada Senja u X koju je izradio Dr arh. Melita Vrljić, Arhitektonski fakultet Zagreb 1966. Mjerilo 1 : 500

nog dijela Pariza iz XVI. stoljeća, koji se po tipu u biti nije razlikovao od većine izgradnje ostalih gradova i gradića, pa tako i Senja.

Prema provedenim studijama kod mnogih se građevina mogla odrediti njihova nekadašnja visina, što daje mogućnost trodimenzionalnog prikaza (sl. 9). Kod toga su uz tokove ulica u tom prikazu kao i na modelu ostli samo tlocrtno prikazani oni stambeni objekti za koje se nije mogla ustanoviti nekadašnja visina.

Kako još i statut Ferdinanda III iz god. 1640. brani izgradnju uz zidine zbog strateških razloga, to prostor uz njih ostaje neizgrađen. Svi ti podaci pridonijeli su da se grad mogao s dosta sigurnosti grafički rekonstruirati kao podloga za izradu makete.

U maketi (sl. 10) su detaljnije prikazani kaštel s kulama i zidinama, katedrala, gradska loža i azil, dok su u građevnim masama prikazane crkve sv. Franje i sv. Nikole sa samostanima, a ostale crkvice, kao ona sv. Antuna, sv. Ivana i druge samo sa naznakom preslica na glavnom pročelju, po čemu su se one, skromne, uglavnom tek i razlikovale od stambenih kuća.

Treba naglasiti da gustoću izgradnje možemo pratiti tek tlocrtno, dok su u tri dimenzije prikazane samo one građevine za koje se moglo ustanoviti vjerojatna visina u to doba, ali grafički prikaz kao i model mogu nam jasno ilustrirati cjelokupni izgled Senja u doba uskoka, njegovu profanu, javnu i stambenu arhitekturu, njegovu sakralnu arhitekturu, te osobito zidine s kulama i kaštel, njegov cjelokupni izgled u to za Senj povijesno najznačajnije, uskočko doba.

No sudbina senjskih zidina, koje su još u doba uskoka branile grad, mijenja se mirom u Karlovcima god. 1699. Nestala je opasnost od Turaka, pa u Senju kao i u drugim utvrđenim gradovima, potreba za zidinama nestaje i one se s vremenom ruše, a gradovi se počinju širiti izvan starih granica.

U Senju su bile porušene najprije zidine uz more, grad dobiva prema moru – izvoru svog prosperiteta – drugu fizionomiju. Ipak su i do danas utvrde ostale djelomice sačuvane, negdje tek fragmentarno, a drugdje u cijelom potezu, što je omogućilo rekonstrukciju njihova izgleda u doba uskoka.

Odgovarajuća arhivska dokumentacija, literatura kao i ostali relevantni podaci navedeni su u:

M. Viličić: Arhitektonski spomenici Senja, RAD JAZU, 360/1971, 65-129.

– Grafička rekonstrukcija katedrale sv. Marije u Senju, Senjski zbornik, III. 1967-8, 54-78,

– Građevna povijest senjskog kaštela i grafička rekonstrukcija pojedinih faza izgradnje. Senjski zbornik, V. 1973. 153-184.

– Utvrde grada Senja u doba senjskih uskoka, Senjski zbornik VIII. 1980, 334-342.

Zusammenfassung

Als ordentliche Professor in an der Architektonischen Fakultät in Zagreb hat die Autorin dieses Artikels jahrelang mit den Studenten und Mitarbeitern die Spuren des alten Senj erforscht. Sie hat diese Stadt gut besichtigt und architektonisch aufgenommen. Aufgrund dieser Erkenntnisse und Dokumentation hat sie das Modell Senjs aus der Zeit am Ende des XVI. und anfangs des XVII. Jh. ausgearbeitet. Auf diese Weise kann man das Aussehen Senjs, seiner bedeutenden Gebäude, besonders seiner Mauern und Türme gut kennenlernen.

Sl. 20. — *Mlinica u Senjskoj Dragi — posjed stare senjske obitelji Krajač. Stari most i Potok na kojemu su bili sagrađeni mlinovi. Stanje oko 1930.*